

Ключевые слова: экспериментальные способности, физическая составляющая, исследования.

Peter Atamanchuk, Oleksy Nikolaev, Alexander Pavliuk. Methodological Background of Educational Environment for Physics in teaching junior pupils.

The problem of formation of the educational environment of the educational and cognitive activity of primary school pupils is investigated at the lessons of Natural Sciences and mathematics cycle. The analysis of the physical component was held in primary school textbooks. Psychological and pedagogical features of the development of experimental abilities of primary school children are also investigated in the article.

Key words: experimental skills, physical component, research.

УДК 373.2:613.954

Т. К. Андрющенко

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкрито особливості організації освітнього середовища дослідницької діяльності дітей дошкільного віку в контексті формування в них здоров'язбережувальної компетентності.

Ключові слова: здоров'язбережувальна компетентність, життєві навички, навички раціонального харчування, дослідницька діяльність, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. Здорове покоління є запорукою успішного майбутнього нашого суспільства. Від сучасної людини вимагається наявність здатності швидко адаптуватися до мінливих умов життя та кризових ситуацій, які потребують додаткових фізичних, психічних та інтелектуальних зусиль й відповідно високого рівня здоров'я. Тому збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління є одним із головних завдань держави, сім'ї і самої дитини. Про це зазначено у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки: «...перспективним завданням освіти є формування здорового способу життя як складової виховання...» [2, с. 13].

У контексті сказаного актуальною є проблема організації освітнього процесу, спрямованого на формування у підростаючого покоління системи наукових і практичних знань, ціннісних орієнтацій, поведінки і діяльності, зорієнтованих на збереження власного здоров'я, відповідального ставлення до свого здоров'я і здоров'я оточуючих. Тобто формування

здоров'язберезувальної компетентності, котра є складовою переліку ключових компетентностей, визначених українськими педагогами у рамках проекту ПРООН «Освітня політика та освіта «рівний-рівному» [1, с. 86].

Прищеплювати дітям розуміння пріоритету здорового способу життя, формувати здоров'язберезувальну компетентність необхідно з дошкільного віку. Одним із дієвих засобів її формування у дошкільників є дослідницька діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній українській педагогіці і психології проблемі організації дослідницької діяльності дошкільників приділяється значна увага. Здебільшого вона акцентована на ознайомлення дітей з природою (Н. Лисенко, З. Плохій, Н. Яришева та ін.). У педагогічних дослідженнях (В. Павленчик, Г. Беленької, М. Машовець, Н. Кот та ін.) розглядаються особливості формування позитивних взаємовідносин дітей під час експериментування в процесі трудової діяльності. Разом з тим, варто зауважити, що проблема впливу дослідницької діяльності на формування здоров'язберезувальної компетентності у дітей дошкільного віку не була предметом дослідження українських учених.

Мета статті. Розкрити особливості організації освітнього середовища дослідницької діяльності дітей дошкільного віку в контексті формування в них здоров'язберезувальної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Сучасні діти живуть і розвиваються в епоху інформатизації та комп'ютеризації. В умовах життя, що швидко змінюється, від людини вимагається не тільки володіння знаннями, але й вміння оволодівати цими знаннями самостійно, оперувати ними, мислити творчо, і це останнє є головним на сьогодні. Психолого-педагогічні дослідження свідчать, що діти дошкільного віку можуть розуміти причини деяких простих явищ і здатні до елементарних логічних міркувань у тому разі, якщо завдання базуються на спостереженнях або практичній діяльності. За допомогою пошуково-дослідницької діяльності у дитини досить легко формуються орієнтувальні вміння, інтелектуальні та практичні дії, розвиваються мисленнєві процеси.

Задовольняючи свою допитливість у процесі активної дослідницької діяльності, дитина, з одного боку, розширює своє уявлення про світ, а з іншого, – починає оволодівати основними культурними формами пізнання – засобами диференціації та узагальнення досвіду, зокрема причинно-наслідковими і часовими відношеннями, що дозволяють пов'язувати окремі уявлення в цілісну картину світу. Крім цього, дослідницька діяльність розвиває у дитини увагу, мислення, мову, інтерес до оточуючого світу, спостережливість і вміння зосередитися.

Дослідницька діяльність дітей, за визначенням Т. Поніманської, ґрунтується на «складанні педагогом і пропонуванні дітям проблемних

завдань для пошуку рішення. Діти мають сприйняти вказану вихователем або самостійно визначену проблему, усвідомити її умови, спланувати етапи і засоби вирішення, проаналізувати успішність роботи на кожному етапі. Дослідницьке завдання вони розв'язують самостійно, а педагог лише коригує, за потреби, їхні дії» [3, с. 387]. Дуже важливими є методичні вимоги К. Ушинського до організації пошуково-дослідницької діяльності: вона повинна бути різноманітною, посиленою і неодмінно такою, що активізувала б роботу дитячої думки.

Проведення дослідницької роботи у процесі формування в дошкільників здоров'язберезувальної компетентності, на нашу думку, сприятиме розумінню дітьми взаємозв'язку способу життя і здоров'я людини. Досягти здоров'язберезувальної компетентності діти зможуть, набуваючи життєвих навичок, що сприяють адаптивній і позитивній поведінці. Це забезпечить їм можливість успішно впоратися з вимогами і викликами щоденного життя без втрат для здоров'я. Життєві навички, необхідні для формування, збереження, зміцнення, відновлення здоров'я людини, групи людей, спільноти, суспільства, групуються за складовими здоров'я: фізичною, соціальною, психічною і духовною.

1. **Життєві навички, що сприяють фізичному здоров'ю:** навички раціонального харчування; навички рухової активності; санітарно-гігієнічні навички; режим діяльності та відпочинку.

2. **Життєві навички, що сприяють соціальному здоров'ю:** навички ефективного спілкування; навички співчуття; навички розв'язування конфліктів; навички поведінки в умовах тиску, погроз; навички спільної діяльності.

3. **Життєві навички, що сприяють духовному та психічному здоров'ю:** самоусвідомлення і самооцінка; аналіз проблем та прийняття рішень; визначення життєвих цілей; навички самоконтролю; мотивація успіху та тренування волі [1, с. 87-89].

Розглянемо докладніше особливості організації освітнього середовища дослідницької діяльності дітей дошкільного віку в контексті формування в них здоров'язберезувальної компетентності.

Розроблена нами методика ґрунтується на технології О. Савенкова «Дитяче дослідження як метод навчання старших дошкільників». Під час тренінгу розвитку дослідницьких здібностей дошкільників автор пропонує навчати дітей спеціальним знанням, умінням і навичкам дослідницького пошуку. До них О. Савенков відносить: бачення проблеми; постановку запитань; висування гіпотези; визначення понять; класифікацію; спостереження; проведення експериментів; формулювання висновків; структурування матеріалу; підготовку власних міні-доповідей [4, с. 5]. Задачі ці складні, але, будучи адаптованими до віку дітей, вони на практиці реалізуються успішно.

Дослідницька діяльність при формуванні життєвих навичок, згідно з нашою методикою, проводиться за єдиним алгоритмом: *постановка*

проблеми, формування мети, висунення гіпотези, перевірка припущення, узагальнення отриманих даних, підготовка повідомлення. Деталізуємо зазначене вище на прикладі формування **навички раціонального харчування**, а саме, її складової **«дотримання режиму харчування»**.

1. Постановка проблеми. Давньогрецьке слово *problema* в перекладі звучить як «задача», «перепона», «складність», які треба вирішити, здолати. Проблема дослідження визначається дорослим разом з дітьми. Наприклад, дітям пропонується поміркувати про харчування людини, його роль у формуванні здоров'я. На основі міркувань, дорослий підводить їх до проблему *«Дотримання режиму харчування»*.

2. Формування мети. Вважаємо, що мету дослідження має формулювати дорослий, обговорюючи її з дітьми, враховуючи їхню думку. Наприклад, «Вивчення впливу режиму харчування на здоров'я людини».

3. Висунення гіпотези. Слово «гіпотеза» походить від давньогрецького *«hypothesis»* – припущення, судження про закономірний зв'язок явищ. Гіпотеза – це припущення, передбачення подій, не доведене логікою і не підтверджене дослідженням. З'явитися на світ гіпотезі дозволяє проблема. Вихователь має спонукати дітей висловлювати припущення щодо заявленої проблеми, ставлячи запитання типу: «Що буде, якщо...?». Можна відштовхуватись від позитивного чи негативного стану: «Що відбувається з дитиною, коли вона повноцінно і систематично харчується?», «Що буде з людиною, якщо вона не буде харчуватися?», «Що відчуватиме дитина, якщо не поснідає?» тощо. Можна запропонувати назвати причини певних станів людини: «Сергій відчуває тепло у шлунку, тому що...», «У Сашка крутиться голова тому, що він...», «Світланка не хоче бігати тому, що...». Враховуючи міркування дітей на задану тему, вихователь має вивести гіпотезу. Наприклад, «людина буде здоровою, якщо завжди вчасно харчуватиметься. Вона не матиме проблем зі шлунком». «Людина, яка не поснідає, весь день почуватиме себе млявою, безсилою».

4. Перевірка припущення. Дітям необхідно пояснити, що перед ними стоїть важлива задача: знайти якомога більше інформації за проблемою дослідження, підтвердити або скасувати своє припущення і підготувати повідомлення. У ході колективного обговорення діти мають вибрати способи проведення дослідження, які відомими і доступні дошкільникам. Дорослий має підвести дітей до розуміння необхідності використання наступних методів: *подумати самотійно, запитати в іншої людини (батьків, родичів, працівників дошкільного закладу тощо), дізнати з книг, провести спостереження чи експеримент.* На основі визначених методів доцільно скласти план дослідження, використовуючи картинки, позначки.

Подумай самотійно. Дітям пропонується можливість проаналізувати власні відчуття, спогади, пов'язані з харчуванням. Наприклад:

- Згадай, як ти почуваш себе, коли хочеться їсти.

- Що буває, якщо з'їси дуже багато?

- Як називаються частини доби, коли необхідно снідати, обідати, вечеряти?

- Чому потрібно вчасно їсти?

- Що буде, якщо перед обідом з'їсти печиво чи цукерку?

Міркування дітей може фіксувати дорослий чи діти у вигляді схематичних замальовок думок, висновків.

Запитай в іншої людини. Дуже важливо для дослідника уміти ставити запитання. Запитання – це показники дитячої допитливості, вони виражають активне ставлення дошкільника до окресленої теми. Вміння поставити запитання свідчить про те, що дитина обізнана стосовно питання і намагається з'ясувати ще більше закономірностей щодо нього. Спеціалісти у галузі психології творчості вважають, що вміння поставити запитання часто цінується вище, ніж вміння відповісти. Дошкільники за природою «чомучки». Задача дорослого – спрямувати це прагнення у потрібне русло. Необхідно вчити дитину самостійно ставити запитання дорослому, однолітку з метою отримання інформації чи уточнення її змісту. Наприклад: як часто треба їсти? За скільки годин до сну можна вечеряти? Чому дорослі наполягають на тому, що треба їсти в один і той же час? Що буває з людиною, коли вона довго не їсть? Чому дорослі незадоволені, коли діти хочуть перекусити між прийомами їжі? Чому дорослі не дотримуються режиму харчування?

Дізнай з книг. Книги – це джерело інформації, але враховуючи той факт, що дитина ще не володіє навичками читання, використовувати його повною мірою складно. У цьому випадку можна вчинити двома способами: обмежитися розглядом ілюстрацій або попросити допомоги у того, хто вміє читати. Доцільно, щоб в групі була наявна література з проблеми дослідження, заздалегідь підібрана вихователем, з відміченими закладками сторінками з необхідною інформацією і завданнями для дітей. Читати текстову інформацію (лаконічну і доступну дітям) має дорослий.

Користуючись книгою, діти мають виконати певне завдання для уточнення і закріплення отриманих знань. Наприклад, *повідомлення*: «Правильний режим харчування забезпечує зміцнення імунітету дитячого організму, нормальний ріст та розвиток дитини. Такий режим передбачає суворе дотримання часу прийомів їжі. При цьому підвищується апетит, виділяються травні соки, тобто забезпечується нормальна робота травної системи. Кількість прийомів їжі і час їжі змінюється з віком, для дошкільнят рекомендується чотирьох-п'ятиразове харчування (три основних прийоми їжі: сніданок, обід і вечеря і 1-2 додаткових – легкий полуденок або другий сніданок), у проміжках між ними не слід їсти булочки, солодощі та інше. Ця звичка вкрай згубно позначається на апетиті та роботі травної системи. Чітке дотримання режиму харчування, прийом їжі в однаковий час забезпечує більш ефективне використання їжі, зміцнює нервову систему і підвищує захисні сили організму людини».

Завдання дітям: 1. Уважно розгляньте малюнки і виберіть ті, на яких діти: обідають; їдять полуденок; вечеряють; снідають; втратили апетит і не хочуть їсти; їдять з апетитом тощо. 2. За допомогою малюнків визначте, у якій послідовності діти приймають їжу протягом дня.

Проведи спостереження та експеримент.

Спостереження. Спостереження – найбільш доступний і популярний метод дослідження, що використовується як в науці, так і в повсякденному житті. Це пасивний метод наукового дослідження, при якому спостерігач не впливає на розвиток подій. Однак від дослідника вимагається усвідомлення пізнавальної і практичної мети спостереження. Відповідно до нашої методики, дітям пропонується протягом тижня спостерігати за своїми відчуттями перед і після прийому їжі; з'ясувати, які відчуття у шлунку, який настрій у голодної і ситої людини; визначити, як шлунок «кличе» їсти.

Експеримент. Це – найважливіший із методів дослідження. Він використовується практично в усіх науках. У перекладі з латинської мови *experimentum* «спроба, дослід». На відміну від спостереження, експеримент – активний метод дослідження. Він передбачає вплив людини на об'єкт дослідження.

Мета: Дослідити вплив режиму харчування на самопочуття людини.

Хід досліджу:

1. Запропонувати бажаним перед обідом з'їсти цукерку, печиво, варення тощо. Звернути увагу на те, яким був апетит під час обіду, які відчуття у шлунку.

2. Запропонувати дітям випити склянку холодної, потім теплої води. Визначити, як шлунок реагує на холодні, теплі страви. Після якої температури більш приємні відчуття?

3. Попросити маму перенести вечерю вдома у вихідний день на годину пізніше, ніж звичайно. Визначити, як організм реагує на відхилення від звичного режиму харчування, які відчуття у шлунку?

5. Узагальнення отриманих даних. Важливим аспектом дослідницької діяльності є вміння робити висновок, умовивід. Умовивід – форма мислення, через яку на основі наявних знань і досвіду виводяться нові знання. Тобто необхідно підвести дітей до висновку, що їсти необхідно вчасно. Діти мають пояснити, як часто треба приймати їжу, обґрунтувати, чому не можна пропускати прийом їжі.

6. Повідомлення. Після узагальнення інформації, доцільно дати дітям можливість висловитися з проблеми дослідження. У нашому випадку може бути повідомлення на тему «Чому важливо вчасно їсти?».

Висновки. Вищевикладене дає підстави стверджувати, що дослідницька діяльність є дієвим засобом формування здоров'язберезувальної компетентності у дітей дошкільного віку. Предметом наших перспективних пошуків виступає аналіз стану

досліджуваної проблеми в практиці роботи дошкільних навчальних закладів.

Список використаної літератури

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/>
3. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : [навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл.] / Т. І. Поніманська. – К. : Академвидав, 2004. – 456 с.
4. Савенков А. И. Детское исследование как метод обучения старших дошкольников [Электронный ресурс] / А. И. Савенков. – М. : Педагогический университет Первое сентября, 2008. – Режим доступу : <http://dob.1september.ru/articlef.php?ID=200702415>.

Татьяна Андрющенко. Исследовательская деятельность как способ формирования здоровьесберегающей компетентности у детей дошкольного возраста.

В статье раскрыты особенности организации образовательной среды исследовательской деятельности детей дошкольного возраста в контексте формирования у них здоровьесберегающей компетентности.

Ключевые слова: здоровьесберегающая компетентность, жизненные навыки, навыки рационального питания, исследовательская деятельность, дети дошкольного возраста.

Tetiana Andriushchenko. Research activities as a way of formation of the health keeping competence in pre-school children.

The article deals with the features of organization of the educational environment of the research activity in pre-school children in the context of formation the health keeping competence in them.

Key words: health keeping competence, life skills, skills of nutrition, research activity, pre-school children.

УДК 372.3 : 371.315.1

Л. І. Зайцева

ВИКОРИСТАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ОВОЛОДІННЯ ДОШКІЛЬНИКАМИ ЗНАННЯМИ ПРО ОБ'ЄКТИ ДОВКІЛЛЯ

У статті розкрито сутність та роль активних методів навчання в процесі ознайомлення дошкільників з об'єктами довкілля. Охарактеризовано методи, які сприяють розвитку мислення дитини, а